

tempore suo, quantumvis contrarium suadere viderentur quæ fiebant tempore Nabuchodonosoris. Imo etiam eadem hæc conclusio docet cognovisse Dav' dem, imo divinam providentiam effecisse, ut regnum illud terrenum everteretur, ne putarent carnales, Judæi in Salomone aut alio ex regibus Judæa promissionem divinam impletam fuisse. Ait igitur : « Benedictus Dominus in eter-

num, » id est, laus, et gratiarum actio semper Domino deferatur, quoniam omnia bene facit, et justus est in omnibus verbis suis, et sanctus in omnibus operibus suis. « Fiat, fiat, » in hebræo, אָמֵן אָמֵן *amen, amen*, id est, sic est, et sic opto ut fiat, ut videlicet Dominus benedicatur in æternum. Atque hic est finis libri tertii secundum Hebræos.

LIBER IV PSALMORUM

SECUNDUM HEBRÆOS.

A PSALMO XC USQUE AD PSALMUM CVL

PSALMUS XC

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. Oratio Moysi hominis Dei.

Domine, refugium factus es nobis, a generatione in generationem.

2. Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a sæculo et usque in sæculum tu es Deus.

3. Ne avertas hominem in humilitatem, et dixisti : Convertimini, filii hominum.

4. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesternæ, quæ præterit,

Et custodia in nocte; 5. quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

6. Mane sicut herba transeat, mane floreat, et transeat; vespere decidat, induret, et arescat.

7. Quia defecimus in ira tua, et in furore tuo turbati sumus.

8. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.

9. Quoniam omnes dies nostri defecerunt, et in ira tua defecimus.

Anni nostri sicut aranea meditabuntur : 10. dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.

Si autem in potentatibus, octoginta anni, et amplius eorum labor et dolor.

Quoniam supervenit mansuetudo, et corripiemur.

11. Quis novit potestatem iræ tuæ, et præ timore tuo iram tuam 12. dinumerare?

Dilectam tuam sic notam fac, et eruditos corde in sapientia.

13. Convertere, Domine, usquequo? et deprecabilis esto super servos tuos.

14. Repleti sumus mane misericordia tua, et exultavimus, et delectati sumus omnibus diebus nostris.

V. s. h. — Oratio Moysi viri Dei.

Domine, habitaculum tu factus es nobis : in generatione et generatione.

Antequam montes nascerentur, et parturiretur terra et orbis : a sæculo et usque in sæculum tu es Deus.

Convertes [*h. convertis*] hominem usque ad contritionem, et dices [*h. dicitis*], revertimini [*al. convertimini*], filii Adam :

Quia mille anni in oculis tuis sicut dies hesternæ quæ pertransiit, et vigilia nocturna.

Percutiente te eos, somnium erunt : mane quasi herba pertransiens.

Mane floruit, et abiit : ad vesperam conteretur atque siccabitur.

Consumpti enim sumus in furore tuo, et in indignatione tua conturbati sumus.

Posuisti iniquitates nostras coram te : negligentias nostras in luce vultus tui.

Omnes enim dies nostri transierunt in furore tuo : consumpsimus annos nostros quasi sermonem loquens.

Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni : si autem multum, octoginta anni, et quod amplius labor et dolor : quoniam transivimus cito et avolvimus.

Quis novit fortitudinem iræ tuæ, et secundum timorem tuum indignationem tuam?

Ut numerentur dies nostri sic ostende, et veniemus corde sapienti.

Revertere, Domine, usquequo, et exorabilis esto super servos tuos.

Imple [*h. satia*] nos matutina misericordia tua, et laudabimus et letabimur in cunctis diebus nostris.

15. Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus vidimus mala.

16. Respice in servos tuos, et in opera tua, et dirige filios eorum.

17. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos: et opus manuum nostrarum dirige.

Argumentum. — Hoc carmen, sententiarum sublimitate et ubertate insigne, inscriptio hebraica Mosis tribuit; cui si relinquatur, tum eum illud fuisse verisimile fuerit, quando sub finem peregrinationis illius funestissime 40 annorum in deserto videbat minas divinas abunde impletas, maximamque populi partem, quam ex Egypto eduxerat, e medio sublatis: cf. Num. xiv. Ceterum strophas tres: vers. 1-6, sempiternus vovus est, hominum vita caduca; 7-12, caduca et misera eorum culpa; 13-17, multorum annorum miseria perditos gratiosos respice, atque res nostras iterum fortuna.

1. Oratio Mosis, viri Dei.

Domine, refugium tu fuisti nobis per omnes aetates.

2. Priusquam montes nascerentur, et fingeres terram et orbem,

et (jam) ab aeternitate ad aeternitatem tu es, o Deus.

3. Reverti facis hominem ad pulverem, et dicis: « Revertimini (in pulverem), filii hominis. »

4. Nam mille anni sunt in oculis tuis sicut dies hesternus, ubi praeteriit, et vigilia in nocte (nocturna).

5. Abripis eos, somnium (fluxi et fugaces) sunt, mane instar graminis transit homo.

6. Mane floret et transit, vespere succiditur et exarescit.

7. Nam conficimur ira tua, et furore tuo percellimur.

8. Ponis delicta nostra ante te, occultum nostrum (peccatum) ad lucem vultus tui.

9. Nam omnes dies nostri inclinant (evanescent) iracundia tua, consumimus annos nostros instar cogitationis.

10. Dies annorum nostrarum (nominal. absol.), in iis sunt (continentur) septuaginta anni;

si autem cum viribus (robustus) est aliquis, octoginta anni:

et superbia (↔ optimum) eorum aeterna est et vanitas:

nam transit cito res (seu vita) et evanescimur.

11. Quis novit potentiam (vehementiam) irae tuae, et pro timore tui iracundiam tuam?

12. Numerare dies nostros sic doce nos, ut inducamus (intra nos) cor sapiens.

13. Reverte, Jova! Quousque (irasceris)? et miserere servorum tuorum.

Lætifica nos pro diebus [h. secundum dies] quibus afflixisti nos, et annis in quibus vidimus mala.

Appareat apud servos tuos opus tuum, et gloria tua [h. decor tuus] super filios eorum.

Et sit decor [h. pulchritudo] Domini Dei nostri super nos, et opus manuum nostrarum fac stabile super nos: et opus manuum nostrarum confirma.

14. Satiare nos mane gratia tua, ut jubilemus et laetemur per omnes dies nostros.

15. Lætifica nos secundum dies quibus afflixisti nos, secundum annos quibus vidimus malum.

16. Ostendatur servis tuis opus (auxilium) tuum, et majestas tua (salutem afferens) filiis eorum.

17. Sit suavitas Domini Dei nostri super nos, et opus manuum nostrarum confirma super nos, et opus manuum nostrarum, confirma illud.

NOTE.

Vers. 1. *Viri Dei*, illius ministri, prophete. — Vers. 2. *Terra*, caelo opposita, pars mundi inferior. *Orbis habitatus*. Copula praemissa membro tertio non est otiosa, quandoquidem novum et majus quid subjicitur. *Deus* alii praedicatum esse putant. — Vers. 3. *Pulverem* mortis (cf. Gen. iii, 19), propr. *contributum*. Nonnulli, *redite* in lucem alii! ut *Deus* alios in pulverem redigere, alios in vitam vocare dicitur: sed sola de brevitate vitae et celeri interitu hic verba fiunt. — Vers. 5. *Alii, si abripis eos* (vel, *irruis in eos*), statim *somnium sunt*, evanescent. *Transit* homo, vel *somnium*. Ewaldus, *graminis*, quod *transit*. Maurer versiculos 5 et 6 arcte necit: *Abripis... Mane instar graminis progerminat* homo: 6. *Mane*, inquam, *floret et progerminat* (propr. *pertransit*, puta solum), etc. Alexandrinae interpretationis sensum Agellius hunc facit: « Nihil aliud sunt anni, quam res, quas ipsi homines repudiant;... nam cum ad senectutem pervenerint, tot malis urgentur, ut plerumque et eos alii abominentur, et ipsi sibi minime placeant. » — Vers. 7. *Alius, sic conficimur... tuo projecti sumus*, puta in abyssum. — Vers. 9. *Cogitationis*: alii, *habitus*, vel *suspirii*; alius, *mauribus*, tenuis soni. Dicit etiam Homerus de magna celeritate *ὡς ἄνερον τὴν νόημα*. *Aranea et meditantur* dum sunt ejusdem dictionis hebraice interpretationes, quae librarium incuria in hodierno textu Alexandrinae versionis coaluerunt, quasque Lud. Capellus sic explicat: Anni nostri similes sunt telis araneorum, quas meditantur, i. e. texunt, *Te mansuetudo* Vulgati de senum imbecillitate, silentio et inertia intelligendum videtur. — Vers. 11. Et tamen *quis*, etc. *pro timore tui*, pro timore te digno, pro terrore quem tu injicis, ut terribilis tua potentia peccatique detestatio postulat eam (iracundiam) intelligi. — Vers. 12. *Sic*, i. e. quae cum ita sint, itaque. *Alius, sic doce nos*, i. e. *illud* doce nos, puta *numerare* quam pauci et breves sint *dies nostri*. — Vers. 13. *Reverte*, noli amplius aversus esse. — Vers. 14. *Mane* plerique *mature et cito* explicant. Sed est insuper hoc vocabulum imago quaedam felicitatis et salutis: *mane* enim est diei seu lucis exordium, exactis jam aeternarum tenebris sole redeunte. — Vers. 16. *Vulgatus*: *Respice in servos tuos et in* (qui sunt) *opera* (opificium) *tua*. — Vers. 17. *Opus*, opera nostra firma, ut exitum, quem optamus, nostri conatus habeant.

BELLARMINI EXPLANATIO

PSALMUS LXXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Oratio Moysi hominis Dei.

S. Hieronymus, in *Epist. ad Cyprillum*, constanter affirmat hunc Psalmum eum. alii decem sequentibus a Mose fuisse compositum: id colligit ex titulo. Sanctus tamen Augustinus, hunc Psalmum exponens, constanter id negat, ea ratione, quia si hic Psalmus a Mose compositus fuisset, haberetur in ejus libris, id est in Pentateucho, ubi habentur alia carmina ejusdem auctoris. Addere possumus aliam rationem, quoniam in hoc Psalmo defuit vita hominis, ut plurimum annis septuaginta, et in robustioribus, annis octoginta: at Mosis temporis plurimi centesimum annum transcendebant: ipse enim Moses obiit annorum centum viginti, ut dicitur *Deuteron. ult.* et octoginta annorum erat, quando fecit eum, Dominus ducenti populi sui; et Aaron frater ejus erat annorum octoginta trium, antequam fieret summus Sacerdos, ut intelligi potest ex cap. vii *Exod.*; et tamen non est creditibile electum fuisse, aut Mose ducenti populi, aut Aaronem summum Sacerdotem, homines decrepitos, et morti proximos. Itaque aetas octoginta annorum non erat tunc extrema decrepita, sed aetas matura et vigeas, atque ad res maximas gerendas aptissima. Neque probabile est, quod reliqui decem Psalmi sequentes sint compositi a Mose, cum in *Psal. xcvi.*, fiat mentio Sannolis, qui dia post mortem Moysi natus est. Neque satisfaciunt huic objectioni S. Hieronymus dicens Sannolem Samuelis fuisse prophetatum a Mose, ut lib. III *Reg.* cap. xii, praedicatur nomen Josiae regis; nam de Josia sic

loquitur Propheta: «Nascetur filius domi David, Josias nomine,» etc., ubi est manifesta predictio de futuro; et in *Psalm.* xxvii narrantur res præterite, his verbis: «Moyes et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos, custodiebant testimonia ejus,» etc. Non qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos, custodiebant testimonia ejus, etc. Non qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos, custodiebant testimonia ejus, etc. Non qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos, custodiebant testimonia ejus, etc.

EXPLICATIO PSALMI.

1. DOMINE, REFUGIUM FACTUS ES NOBIS, A GENERATIONE IN GENERATIONEM.

Orditur Propheta orationem a gradiarum actione pro acceptis beneficiis: hæc enim est gratie ostentatio, qui nova beneficia petit. «Domine, inquit, refugium factus es nobis,» id est, falemur nos multis variisque periculis esse obnoxios; sed in nobis te protectorem et adiutorem experti sumus, idque non semel, aut iterum, sed omni tempore per omnes generationes, sibi invicem succedentes. Vox hebraica טוֹכֵן proprie habitationem significat. Itaque per refugium in hoc loco intelligitur domus bene munita et loco edito posita, ad quam qui refugiant, tutissimi sunt ab omni injuria sive hostium, sive bestiarum, sive pluviae, aut ventorum. Et vere qui confugiant ad Deum, et in eo tanquam in arce munita per Fidem, Spem et Charitatem, cogitatione assidua, et jugi desiderio habitant: securissimi sunt ab omni incursum malo, «quoniam eis omnia cooperantur in bonum,» ut ait Paulus ad Rom. viii.

2. PRIUSQUAM MONTES FIERENT, AUT FORMARETUR TERRA ET ORBIS, A SEculo ET USQUE IN SEculUM TU ES DEUS.

Probat eundem ipsum Deum in omni generatione et generatione refugium esse potuisse sperantibus in eum: quoniam ipse semper est, videlicet æque potens, æque sapiens, æque benignus. Ut autem ostendat Deum esse ante omnes res creatas, in quibus homines confidere solent, primum nominat montes: «Priusquam, inquit, montes fierent,» montes enim, cum altissimi et solidissimi sint, multis modis refugium hominibus præbent. Præstat etiam primo loco nominat montes, quia primi apparuerunt, cum terra discooperiri cœpisset ab aquis, a quibus initio creationis undique cooperiebatur; vel quoniam quia montes sunt pars terræ maxime eminentes et conspicua. Deinde subjungit formationem terræ, cujus partes quedam sunt montes. Sed observanda est proprietates vocum hebraicarum: nam de montibus dicit, *florent*, in hebræo, *nascerentur*; de terra dicitur, in hebræo, *parturiretur*, itaque sensus est: Priusquam montes nascerentur, imo priusquam ipsa terra parturiretur. Parturitio enim nativitatem præcedit. Addit, «et orbis,» nimirum habitabi-

lis: hoc enim significat תְּהֵי thebel, ex quo intelligimus per terram hoc loco intelligi terram incultam et desertam; per orbem terram cultam et habitabilem: montes enim in utraque parte terræ inveniuntur. Addit ultimo, «a sæculo, et usque in sæculum tu es Deus,» id est, non solum tu es ante montes, et terram, tum incultam, tum habitabilem, sed «es a sæculo,» id est ab æterno, et «usque in sæculum,» id est, usque in æternum. Nec dicit: Tu eras a sæculo, et eris usque in sæculum, sed tu es, ut ostendat veram æternitatem Dei, quæ est duratio sine ulla varietate et mutatione, quod in *Psalm.* ci dicit: «Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient.» Vox *Deus* in græco codice non habetur, sed in hebræo habetur אֱלֹהֵי אָתָּה et, et S. Hieronymus testatur in epist. ad Suniam et Fretellam, haberi apud Septuaginta, et apud alios quoque interpretes. Videtur autem esse vocativi casus, ut sit sensus: Tu, o Deus, a sæculo et usque in sæculum es, et idem ipse semper es.

3. NE AVERTAS HOMINEM IN HUMILITATEM, ET DIXISTI: CONVERTIMINI, FILII HOMINUM.

Hic incipit oratio qua precatur Propheta Deum, ut non sinat genus humanum abire in extremam villitatem et ruinam. Videbat enim hominem per peccatum primi hominis aversum a Deo præcipientem ruere in deterius; ideo clamat: «Ne avertas hominem in humilitatem,» id est, ne sinas averti humanum genus a lumine vultus tui ad villitatem, et abiectionem extremam, ut oblitum veri boni amplectatur terram, et lutum secularium desideriorum, et per ea demergatur in interitum sempiternum. Nam vox hebraica אָסַר, non significat virtutem humilitatis, sed attenuationem et miseriam. Addit rationem cur conveniat ut Deus non sinat perire tam nobilem creaturam. «Nam, inquit, tu dixisti: Convertimini, filii hominum,» id est, tu hortatus es per Prophetas tuos externa prædicatione, et per internam quoque tuam inspirationem ad conversionem peccatores; decet igitur ut potenti auxilio gratiæ tuæ juves hominem ad conversionem, et non sinas eum averti ad extremam villitatem. Illud et ponitur pro quia, cum dicitur, et dixisti: Convertimini, filii hominum, id est, quia tu dixisti, et invitasti ad conversionem; sed si legatur shanah, significat unum, et sic convertantur et vivant,» Ezech. xviii. In hebræo

non habetur negatio, sed affirmatio: Convertes hominem in abiectionem. Nisi S. Hieronymus diceret Septuaginta Interpretes posuisse in versu superiore vocem illam, *Deus*, possemus suspicari Septuaginta non legisse אָסַר et, quod est *Deus*, sed al, quod est ne, et posuisse hanc vocem in principio hujus versiculi; sed quoniam non audemus S. Hieronymo contradicere, existimamus vel excidisse ex codice hebraico particulam illam negantem, quod facile fieri potuit, cum eadem littera bis repeteretur; vel esse legendam litteram hebraicam cum interrogatione: Convertes, vel avertes hominem in humilitatem? quæ sententia eadem est cum illa: «Ne avertas hominem in humilitatem.»

4. QUONIAM MILLE ANNI ANTE OCULOS TUOS, TANQUAM DIES HESTERNA, QUÆ PRÆTERIIT.

5. ET CUSTODIA IN NOCTE, QUÆ PRO NIHILO HABENTUR, EORUM ANNI ERUNT.

Describit abiectionem generis humani post peccatum primi hominis ex brevitate vite comparata cum æternitate Dei: nam Dei æternitas sic immensa est, ut mille anni apud Deum, sint ut una pars diei apud nos; et tamen vita nostra post peccatum, non est mille annorum, neque centum, sed vix septuaginta, aut in robustioribus octoginta. Quæ vita nostra comparata cum æternitate Dei minor est, quam unus dies, aut notabilis aliqua pars diei; proinde fere nihil est: et tamen si homo non peccasset, sine ullo fine in æternum vixisset. Sed explicemus verba: «Quoniam, inquit, mille anni ante oculos tuos tantquam dies hesternæ quæ præterit,» id est, in villitate maximam conversi sumus, quoniam tu quidem æternus es, ita ut apud te mille anni sint velut una dies, quæ statim præterit, aut veluti «custodia in nocte,» id est, una nocturna vigilia, quæ tribus horis absolvitur; hominum autem qui ad vitam imaginem creati sunt, ac per hoc semper vivere debent, anni tam breves erunt, ut in nihilum reputari possint: sic enim intelligimus illa verba, «quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt,» id est, brevissimi, ac pene nulli. In textu græco habetur εἴ, ἢ est adhuc; et sic legit Euthymius, adhuc erunt; sed verior lectio est εἶ, id est, anni erunt; nam in hebræo habetur עָנִי, quod annos significat, nō אָדְחִי. Ex hebræo sic veritè S. Hieronymus hæc ultima verba: Percutiente te eos in somnum erunt: pro quo nos habemus, «quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.» Et quidem de voce somni et annorum non magna est difficultas: nam eadem vox hebræa, si legatur shenah, significat somnum, sive somnium: et sic legit S. Hieronymus, et legitur hodie in textu hebraico, juxta puncta Rabbino- rum; sed si legatur shanah, significat unum, et sic legerunt Septuaginta et vulgatus noster Inter-

pres. Illud autem, *percutiente te eos*, in hebræo est וְרָמַתְּם, quod ad litteram reddi potest, *immediast eis*. Sed potest etiam legi cum alii punctis *irramtam*, id est, *caudato eorum*, sive *fluxus eorum*: et sic legisse videtur Septuaginta, qui nomen, non verbum verterunt, וְרָמַתְּם אֶת אֲנְוָם, id est, *contemptibilia ipsorum*, quod re de noster Interpretis latine reddidit: «Quæ pro nihilo habentur eorum;» verterunt autem Septuaginta non tam verbum, quam sensum, illa enim quæ fluunt et trans-eunt, pro nihilo habentur, quia mox evanes-cunt. Illud pronomen, *eorum*, in hebræo conjun-gitur cum nomine inundatio, sive fluxus, non cum nomine anni. Quare sensus est: Inter ea quæ fluunt, et pro nihilo habentur, eorum, id est, hominum, anni sunt, vel clarior, anni vite, sive tempora vite computantur inter eas res huma-nas, quæ contemptibiles sunt, quia celerrime finiuntur.

6. MANE SICUT HERBA TRANSEAT, MANE FLOREAT ET TRANSEAT: VESPERE DECIDAT, INDUET ET ARESCAT.

Declarat annos vite esse vere contemptibiles per similitudinem feni, quod una die oritur, vi-ret, floret, exarescit, et perit. In eadem prima parte diei floret in juventute, et eodem modo videtur accipienda verba latina, ut hic sit sensus: «Mane,» id est, prima parte diei, homo quasi herba virens apparebit in pueritia, et non ibi sistet, sed mox transit. Mane item in eadem prima parte diei floret in juventute, et nec ibi sistet, sed mox transit. «Vespere,» in altera parte ejusdem diei «decidet,» in virilitate, flore scilicet juventutis cadente, «indurabitur» in senectute, amisso vi-gore virilitatis, «et arescet» in morte, sicato hu-more vite. Vel, ut exponit S. Augustinus, *mane virescit, et floret in vita, et vespere decidit in morte, indurabitur in cadavere, arescet in pulvere, et qui de pulvere factus est, in suum pulverem continuo revertetur, ut non sit aliud tempus no-trum quam nasci et mori, incipere et finire.* V cæcitate hominum, qui vitam unius diei, quæ pro nihilo duci deberet, sic amat, ac si esset æterna et vitam vere sempiternam sic contemunt, ac si esset unius diei, et pro nihilo habenda. Neque solus David hæc docet, sed ante eum S. Job, cap. xiv: «Homo natus de muliere brevi vivens tem-pore repletur multis miseris, qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet.» Et post eum Isaïas, cap. xl: «Omnis caro fœnum, et omnis gloria ejus quasi flos agri. Exsiccatio est fœnum, et cecidit flos; quia Spiritus Domini sufflavit in eo.» Quod si non placeat accipere verba illa, *transcat et floreat, pro transit et floret*, oportebit aliquid subintelligere, ut: Tu Deus jussisti ut homo sicut herba transeat et floreat, etc.; vel: Ergo homo juxta sententiam Dei sicut herba transeat, etc.

7. QUIA DEFECIMUS IN IRA TUA, ET IN FURORE TUO TURBATI SUMUS.

Reddit causam brevitatis vite nostre, ac dicit esse iustissimam iram Dei, quam iniquitas humana succendit. « Defecimus, inquit, in ira tua, » id est, consumpti sumus et mortales effecti, quoniam irritavimus iram tuam; et « conturbati sumus » morlis horrore et terrore, ob furorem tuum, qui securi et quieti antea v^{er}ebamus. Non est in Deo proprie furor, vel ira, vel alia perturbatio; sed metaphorice dicitur ira et furor in Deo, quando non parit peccatori, sed cum pro meritis punit.

8. POSUISTI INIQUITATES NOSTRAS IN CONSPECTU TUO : SÆCULUM NOSTRUM IN ILLUMINATIONE VULTUS TUI.

Dixerat causam brevitatis vite nostre fuisse iram Dei; nunc dicit causam iræ Dei fuisse iniquitates nostras. Vocat autem iniquitates nostras peccatum primorum parentum, quod nobis commune fuit, et in quo multe fuerunt iniquitates, juxta doctrinam S. Augustini in *Enchirido*, cap. XLV, et aliis in locis. Fuit enim in eo peccato superbia, inobedientia, infidelitas, curiositas et alia. Fortasse etiam respicit David ad iniquitates posterorum, ob quas magis contracta est brevitatis humane vite; nam usque ad diluvium vivebant homines ad nongentos annos; deinde post diluvium ad ducentos, vel trecentos annos. Postea tempore Moysi ad centum viginti. Denique tempore David ad octoginta. Ait igitur: « Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, » id est, noluisi parcendo abscondere peccata nostra a facie tua; sed ea ante conspectum tuum posuisti, ut ea diligenter considerares et punires. Quod enim Deus intelligenter considerares, quando averti faciem a peccatis, docet idem Propheta, cum ait in *Psalm. 1*: « Averte faciem tuam a peccatis meis, et omnes iniquitates meas dele. » Quod autem addit, « sæculum nostrum in illuminatione vultus tui, » est repetitio ejusdem rei; nam per « sæculum nostrum, » intelliguntur iniquitates vite sive temporis nostri, quas ne laterent posuit Deus « in illuminatione vultus sui, » id est, luce vultus sui detexit et illuminavit, ut earum turpitudine nota esset, et justo v^{er}i iudicio puniretur. Vox hebraica עֵינַי tria significare potest, *occuli nostra, adolescentiam nostram, et sæculum nostrum*. Omnia enim hæc derivantur a verbo עָיַן *halam*, quod est *occulare*. Addit S. Hieronymus etiam quartum, videlicet, *negligentias nostras*; sed omnia in idem recidunt. Nam multa sunt proprie peccata cordis, vel etiam omnia peccata quatenus a corde exeunt; et huic voci aptissime respondet illud: « In illuminatione vultus tui; » nam « qui male agit, odit lucem, » ut habetur *Joh. III*; sed Deus luce sua omnia detegit. Unde dicit Apostolus *I Corinth. 14*: « Illuminabit abscondita te-

nebrarum, et manifestabit consilia cordium. » Per *adolescentiam* intelliguntur peccata adolescentie, id est, primum peccatum Adami, quod factum est in prima adolescentia generis humani. Denique per *sæculum nostrum* (ut diximus) significantur peccata temporis nostri.

9. QUONIAM OMNES DIES NOSTRI DEFECERUNT, ET IN IRA TUA DEFECIMUS.

Quod Deus viderit et condemnarit peccata nostra, pena ipsa mortis nobis inflicta demonstrat. « Quoniam omnes dies nostri defecerunt, » id est, omnes dies nostri abierunt, ut nulli jam supersint. « Et in ira tua defecimus, » id est, non solum dies nostri abierunt, sed et nos cum illis consumpti sumus. Nam si Adam non peccasset, dies quidem preterissent, sed nunquam fluere cessassent, neque nos cum illis defecissemus; at nunc dies nostri ita fluunt, ut finem accipiant, morte illorum cursum interruptente, et nos ipsi cum illis finem vivendi accipimus, et consumimur, ira Domini peccatum illud iustissime puniente.

10. ANNI NOSTRI SICUT ARANEA MEDITABUNTUR, DIES ANNORUM NOSTRORUM IN IPSIS SEPTUAGINTA ANNI.

11. SI AUTEM IN POTENTATIBUS OCTOGINTA ANNI, ET AMPLIUS EORUM LABOR ET DOLOR.

Dixit mortem esse penam peccati; nunc addit vitam ipsam quam agimus ante mortem esse miseram et brevem, juxta illud Patriarchæ Jacob, *Gen. XLVII*: « Dies peregrinationis meæ, anni centum triginta sunt, parvi et mali. » De miseria dicit: « Anni nostri sicut aranea meditabuntur. » In hebræo solum habetur, *anni nostri sicut meditatio*, id est, anni nostri nihil sunt, nisi quadam continua exercitatio et laboriosa meditatio. Sed Septuaginta Interpretes, ut clarius rem explicarent, addiderunt, *sicut aranea*; et pro *meditatio*, posuerunt *meditabuntur*; et sensus est: « Anni nostri, » id est, tempus vite nostre exercebitur vanis laboribus et doloribus, timoribus, suspicionibus in temporalibus bonis procurandis, et temporalibus malis evendis, « sicut aranea » exerceatur in texendis retibus omni re fragilioribus, non sine proprie substantiæ consumptione. Transit postea a miseria ad brevitatem, dicens: « Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni, » id est, tempus vite nostre in se ipso conclusum et definitum, non transcendit ultra septuaginta annos, et in robustioribus « usque ad octoginta; » et si quid ultra sit, « erit labor et dolor, » ætas videlicet infirma, et variis malis et arumnis obnoxia. Hic aliqua notanda sunt. *Primum*, illud, *in ipsis*, obscurum est propter phrasim propriam lingue hebraicæ, quæ interdum ponit casum nominandi, cui nullum verbum respondet, ut in *Psalm. x*: « Dominus in celo sedes

ejus; » nos diceremus: « Dominus in celo sedem habet, » vel: « Domini sedes in celo est; » sic etiam in *Psalm. XVII*: « Deus impolluta via ejus; » nos diceremus: « Dei impolluta via est. » Sic igitur hoc loco nos diceremus: « Dies annorum nostrorum septuaginta anni sunt; » vel, « in diebus annorum nostrorum septuaginta anni. » Itaque absolute legendum est: « Dies annorum nostrorum; » et postea subjungendum, « in ipsis, » diebus videlicet annorum nostrorum, septuaginta anni numerantur. Vel dicendum est illud, *in ipsis*, redundare, ut in *Psalm. CXXI*, redundat pronomen « ejus, » cum dicitur: « Cujus participatio ejus in idipsum. » *Secundo*, illud, *in potentatibus*, in hebræo est בְּבִרְרוֹתָ, *in fortitudine*, sive *robore*, id est, in homine robusto; in greeco est ἐν δυνάμει, quod significare posset, *in principibus*, sive *impertis*; sed hoc loco ista significatio non facit ad propositum: non enim principes diutius vivunt quam alii; quoniam potius contra scriptum est in *Eccle. cap. x*: « Omnis potentatus brevis vita. » Ergo hoc loco vox illa significat vim et potentiam complexionis, et sic exponunt omnes Interpretes. *Tertio*, illud, et *amplius eorum*, communiter exponitur, ut nos diximus, de vita quæ producitur ultra annos octoginta; quidam tamen minus probabiliter intelligunt, quod potissima pars vite intra ipsos septuaginta vel octoginta annos sit labor et dolor. Prior expositio est Hieronymi, Augustini, Theodreti et aliorum gravium auctorum. *Quarto*, S. Augustinus videtur subdubitare, an ad litteram hic locus intelligi debeat de vita contracta ad septuaginta, vel octoginta annos, tum quia multi robusti inveniantur ultra annum octogesimum, et plurimi valde infirmi ante annum septuagesimum; tum quia ante diluvium vivebant homines usque ad annos nongentos, et tamen illi gravissime peccarunt in Deum, et propter ipsos potissimum contrahi debuit humane vite tempus. Cæterum, communis sententia Hieronymi, Theodreti, Euthymii et recentiorum est, quod ad litteram hic definitur vita hominis septuaginta, vel octoginta annis, quæ utcumque longa est, si comparatur ad vitam multarum bestiarum, tamen brevissima, si ad æternitatem conferatur. Neque mirum est aliquos ultra annum octogesimum robustos inveniri; nam et paucissimi sunt, et omnis regula patitur exceptionem. Nullo minus est mirum, quod aliqui reperiantur infirmi ante annum septuagesimum; nam etiam ante annum quadragesimum et trigessimum ob complexionis vitium plurimi reperuntur imbecilli. Propheta vero loquitur de solo vitio ætatis, et dicit secundum communem et ordinarium cursum, homines vivere consuevisse integris viribus et sensibus usque ad annum septuagesimum, vel octogesimum. Tempore S. Augustini credibile est communem et ordinarium vitam robustæ cursum fuisse paulo breviorum; nunc vero experimur communem et ordinarium cursum vite robustæ et integræ ad

quinquagesimum annum, et in robustioribus ad sexagesimum pertinere; et ex eo tempore laborem et dolorem, quamvis non desint, hoc etiam tempore, pauci quidam satis vegeti et robusti annorum septuaginta, vel octoginta, vel etiam nonaginta. Quod autem ante diluvium et proxime post diluvium, homines diu Jssime vixerint, factum est ex providentia Dei, ut genus humanum facilius propagaretur, quemadmodum postea pertinet ad providentiam Dei, ut contraheret tempus humane vite, tum quia æquum est ut sicut multiplicatur peccata, sic contrahatur tempus vite; tum etiam quia si propagato humano genere adhuc homines diutissime viverent, mundus eos non caperet.

12. QUONIAM SUPERVENIT MANSUETUDO, ET CORRIPIMUR.

Ex ærumna senectutis hoc boni consequimur, ut deposita superbia et fastu juvenili humilemur et mansuescamus conscii proprie infirmitatis et miserie, et corripiamur, id est, erudiamur ad subjectionem sub potenti manu Dei. Illud, *quoniam*, accipitur hoc loco pro *veruntamen*, aut *certe*; non enim apud Hebræos semper est particula causalis. Ait igitur David: *Veruntamen*, ex labore et dolore senectutis supervenit in nos *mansuetudo*, humilitas et modestia; et inde *corripimur*, et discemus subiecti esse Deo, et id parum temporis, quod superest, in ejus timore et amore consumere. Aliqui per *mansuetudinem* intelligunt mansuetudinem Dei, quæ nos in senectute, laboribus et doloribus clementer erudit. Sed prior expositio videtur anteposenda, cum in sequenti versiculo dicatur: « Quis novit potestatem iræ tue, et præ timore iram tuam dimutare? » Non enim recte conjunguntur mansuetudo et ira. In hebræo, ut nunc se habet, longe alius est sensus; sic enim legitur ad verbum, *quoniam tensio celeriter, et avolabimus*; et sensus esse voluit, quod senes, ac præsertim decrepiti facillime extinguuntur, quomodo fenum aridum facile demittit et avolat. Miratur S. Hieronymus in epist. ad *Cyprianum*, quid legerint in codicibus hebraicis Septuaginta Interpretes, ut vertere poterint: « Quoniam supervenit mansuetudo, et corripimur. » Sed aliquid ego legisse, quod recte in eam sententiam verti posset, dubitare non debemus, cum viri doctissimi et fidelissimi essent, et cum eis consentiant Theodotio, et sexta editio, eodem S. Hieronymo teste.

13. QUIS NOVIT POTESTATEM IRÆ TUE, ET PRÆ TIMORE TUO IRAM TUAM DIMUTARE?

Ex gravitate pœnæ redditæ peccato primi hominis, colligit Propheta magnam valde esse iram et severitatem Dei adversus peccata; sed poëticè more et elegantè metaphora illa magnitudinem iræ divine describit: « Quis novit potestatem iræ tue, » id est, quis cogitando poterit assequi quanta

sit vis, potentia et efficacia ire tue, Domine? « Et prae timore tuo iram tuam dinumerare, » id est, et qui poterit te tantum timere quantum timendus es, et iuxta hunc timorem mensurare magnitudinem ire tue, vel omnes ejus puniendi modos enumerare? Nam ex eo quod propter unum peccatum primi parentis Deus iratus est universo humano generi, et omnes homines ad vitam laboribus et doloribus plenam, et postea ad mortem damnavit, ac voluit ut omnes homines post multas erumnas in pulverem suum redirent; certe recte colligitur immensam esse indignationem divinam contra peccatum, et infinitos esse in ipsa divina indignatione modos puniendi peccatores. Ac si ex morte ista corporis recte colligitur magnitudo ire divine contra peccatum, quanto magis colligi debet ex eo, quod animas et corpora iniquorum post diem iudicii mittet Deus in ignem inextinguibilem et sempiternum; id enim omnem humanam intelligentiam longe superat. In hebreo illud, *dinumerare*, conjungitur cum versiculo sequenti; sed nos non sequimur interpunctionem Rabbiorum recentiorum, sed Septuaginta Interpretum antiquissimum. Et illud, « prae timore tuo, » aliqui ita exponunt: « Quis impeditus timore et terrore tuo poterit mensurare iram tuam? » Sed prima expositio videtur melior: quoniam propositum Prophetae est ostendere magnitudinem ire dei; non autem ostenditur ex eo quod aliquis perturbatus timore, non potest in eum intendere aciem mentis, sed ex eo quod homo valde timet, et ex magno timore colligit magnitudinem ire. Itaque illud, *prae timore*, accipiendum est pro a timore, vel propter timorem, vel secundum, aut juxta timorem, ut clarus habetur in hebreo.

14. DEXTERAM TUAM SIC NOTAM FAC, ET ERUDITOS CORDE IN SAPIENTIA.

Ab hoc versiculo usque ad finem orat Propheta pro genere humano, ut sicut illud Deus juste punivit poena mortalitatis, ita misericorditer respicere et adjuvare dignetur in hujus vite mortalis peregrinatione. « Dexteram tuam sic notam fac, » id est, fac, Deus, ut jam tandem innotescat nobis dextera tua, qua nos suscipias et sustentas, et qua monera gratie tue nobis abundanter tribuas. Fortasse etiam per « dexteram, » significatur Christus, quem Propheta promissum sciebat, et ut cito veniret, assidue precabatur. « Et eruditos corde in sapientia, » I Cor. viii, id est, et simul notas fac nobis homines eruditos corde in sapientia, id est, Prophetas et Apostolos, qui habebant cor vera sapientia eruditum, non ut sapientiam hujus mundi, qui vel habent linguam eruditam, non cor; vel si cor eruditum gerunt, non sapientia divina et salutari, sed sapientia humana et perniciosa, quae « inflat, non edificat. » In hebreo, ut nunc legitur, sic habetur, *dies nostros sic notos fac, et veniemus corde sapienti*. Sed facile est

videre quid legerint Septuaginta Interpretes, nam non legerint *ימיני* *iameini*, *dies nostros*; sed *ימיניך* *iameinecha*, *dexteram tuam*; nec legerunt *נביאי* *nabi*, *veniemus*, sed *נביאים* *nebeim*, *Prophetas*; tamen sensus, qui ex hebreo colligitur, non est contemnendus; rogat enim Propheta, ut notos faciat nobis Deus dies nostros: id est faciat ut intelligamus brevitate dierum vite nostrae, et non ipsi nos fallamus iudicantes diuturnum id quod est brevissimum; nam si hoc intellexerimus, veniemus ad Deum corde sapienti, et inquiremus bona futura, quae sunt aeterna, et contemnemus presentia, quae sunt brevissima.

15. CONVERTERE, DOMINE, USQUEQUO? ET DEPREGABILIS ESTO SUPER SERVOS TUOS.

Idipsum petit, sed oratione magis generali. « Convertere, Domine, usquequo? » id est, tu, Domine, advertisti a nobis faciem tuam, iratus nobis propter peccata nostra; sed aliquando tandem placatus convertere ad nos, et respice nos oculo benignitatis tuae, « et deprecabilis esto super servos tuos, » id est, exorabilis esto; sine te exorari a servis tuis, quos ipse formasti, et alis ac sustentas in obsequium tuum. Illud, *usquequo*, posset accipi separatim, et cum interrogatione hoc modo: « Convertere, Domine, usquequo? non converteris? Sed nulla est distinctio in textu hebreo, vel graeco, vel latino inter *convertere* et *usquequo*; ideo praestat illud, *usquequo*, accipere pro aliquando, ut supra diximus.

16. REPLETI SUMUS MANE MISERICORDIA TUA; ET EXULTAVIMUS, ET DELECTATI SUMUS OMNIBUS DIEBUS NOSTRIS.

17. LETATI SUMUS PRO DIEBUS, QUIBUS NOS HUMILIISTI, ANNIS QUIBUS VIDIMUS MALA.

Hi duo versiculi possunt ex hebraeo verti per tempus praeteritum, ut verterunt Septuaginta Interpretes; possunt etiam verti partim per modum imperandi, seu deprecandi, partim per tempus futurum, ut vertit S. Hieronymus, qui sic habet: *Imple nos matutina misericordia tua, et laudabimus, et letabimur in cunctis diebus nostris; laetifica nos pro diebus, quibus afflicisti nos, et annis quibus vidimus mala*. Sed cum vertuntur per tempus praeteritum, vel subintelligendum est aliquid in hunc sensum: *Convertere, Domine, aliquando, et deprecabilis esto super servos tuos, ut aliquando dicere possimus: « Repleti sumus mane misericordia tua, » etc.; vel certe, ut explicat S. Augustinus, Propheta praenuntiat res futuras per verba temporis praeteriti propter certitudinem praedictionis. Itaque versiculi isti non ad tempus vite, sed ad tempus patriae pertinent; tunc enim dicemus: « Repleti sumus mane misericordia tua, » id est, initio vere illius diei, quo Solem justitiae aspiciamus cepimus sine ullius nubis interpositione et nocte, ac tenebris hujus vite recedentibus, repleti su-*

mus magna illa misericordia tua, quae nullum locum miseriae relinquit, de qua scriptum est in *Psalm. cxi*: « Qui coronat te in misericordia et miserationibus, qui sanat omnes languores tuos, qui replet in bonis desiderium tuum; » ideo « exultavimus et delectati sumus: » hoc enim solum restat hominibus beatis et liberalis a malis omnibus, ut exultent laudantes Deum; et delectentur fruente Deo. Nec solum letati sumus ob tantum cumulum bonorum, sed etiam « letati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, » et pro « annis quibus passi sumus mala, » tum quia dulciora sunt bona post experientiam malorum; tum etiam quia patientia in malis haec nobis tanta bona promeruit, juxta illud Apostoli, II Cor. xlii: « Quod momentaneum est, et leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate aeternae gloriae pondus operatur in nobis. » Itaque nunc benedictum dies illos et annos, qui nobis materiam patiendi praebuerunt, et Deo gratias agimus, qui nobis in tempore non pepercit, ut parceret in aeternum.

18. RESPICE IN SERVOS TUOS ET IN OPERA TUA, ET DIRIGE FILIOS EORUM.

Posteaquam petitum summum bonum, quod est finis ultimus humanae naturae et omnium actionum nostrarum: nunc petit media, id est, gratiam bene operandi. Primum enim, juxta praecipitum Domini, *Matth. v*: « querendum est regnum Dei, deinde iustitia ejus. » Alii igitur: « Respice in servos tuos, » id est, illumina servos tuos atque accende ad amorem tuum. Deus enim sol est increatus, qui respiciendo illuminat et calefacit. Item: « Respice in servos tuos, » id est, oculo benevolentiae et favoris tui respice illos, ut tuos dirige, protege, auge, « et in opera tua, » id est, in opera bona, quae tu operari coepisti in illis. Omnia enim bona opera nostra dicitur Deus operari in nobis, quia ipso excitante et ajuvante fiunt, et sine illius gratia praeviente et comitante nulla essent. Nec solum servos tuos, sed etiam « filios eorum, » sive naturales, sive spirituales respice et dirige, ut parentes cum filiis, te dirigente, in via mandatorum perseverent, et ad patriam pertinere mereantur aeternam. In hebreo legitur paulo aliter, videlicet, *appareat ad servos tuos opus tuum, et gloria tua super filios eorum*; sed Septuaginta non legerunt *פאראת*, *appareat*, sive *videatur*; sed *פארת*, *compta prima litera*, quod significat *vide*, sive *respice*: deinde explicandi gratia addiderunt

conjunctionem, et verterunt: *Respice in servos tuos et in opera tua*; quamvis enim in hebraeo *sit, opus tuum*, licuit tamen Interpretibus id exprimere numero multitudinis. Illud autem, *et gloria tua*, hebraice *הארהא* *hadareca*, legerunt Septuaginta *hadree*, solis punctis mutatis, quod est *dirige*, a verbo *דארהא* *darac*. Itaque lectio graeca non dissidet ab hebraica, quam habuerunt Septuaginta Interpretes. Sed et ipsa lectio hebraica, quam sequitur S. Hieronymus, bonum seculum habet: *Appareat opus tuum super servos tuos*, id est, operare in servis tuis per gratiam tuam opera bona, et sic manifeste operare, ut etiam alii videant opera eorum bona, et glorificent te Patrem eorum, qui in caelis es; et qui opera bona operaris in eis; et gloria tua similiter appareat super filios eorum, ut etiam in illis opereris opera bona, et per illos nomen tuum glorificentur.

19. ET SIT SPLENDOR DOMINI DEI NOSTRI SUPER NOS, ET OPERA MANUUM NOSTRARUM DIRIGE SUPER NOS, ET OPUS MANUUM NOSTRARUM DIRIGE.

Idipsum petit aliis verbis, ut ostendat se valde optare quod petit. Quod enim dixit: « Respice in servos tuos, » repetit nunc, dicens: « Et sit splendor Domini Dei nostri super nos; » Deus enim, ut diximus, respiciendo illuminat, avertendo faciem, in tenebris nos relinquit. Quod autem dixit: « Et in opera tua, » nimirum respice, nunc repetit, dicens: « Et opera manuum nostrarum dirige super nos, » id est, tu praesidens nobis, fac ut recte operemur, et regulam rectissimam, quae est lex tua et voluntas tua, semper sequamur. Addit: « Et opus manuum nostrarum dirige, » ut ostendat omnia opera revocari ad unum opus, quod est radix omnium, et in quo continentur omnia; hoc autem est opus charitatis, nam « qui diligit, legem implevit, » *Rom. xiii*; et: « Caritas patiens est, benigna est, » etc., *I Cor. xiii*. In hebraeo, pro voce *splendor*, est *קארהא*, quod significat *decorem et dulcedinem*; sed *decor et splendor* in idem recidunt; et recte Septuaginta verterunt, *sit splendor*, quoniam *decor lucis splendor* est. « Deus autem lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae, » *I Joan. i*; et « Pater luminis est, » *Jacob. i*. Item pro verbo *dirige*, est in hebraeo *הנהיגה*, quod non solum *dirigere*, sed etiam *stabilire* significat. Itaque sensus erit: *Opus manuum nostrarum perseveranter dirige, ut non solum directio in bonis operibus, sed etiam perseverantia postuletur*.

PSALMUS XCI

SECUNDUM HEBRAEOS.

V. v. — Laus Cantici David.

4. Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei caeli commorabitur.

II.

V. s. h.

Qui habitat in abscondito Excelsi: in umbrae Domini commorabitur: